

NODARBINĀTĪBAS POLITIKA

Lielāka skaita un labāku darbvieta radīšana ir viens no galvenajiem stratēģijas “Eiropa 2020” mērķiem. Eiropas Nodarbinātības stratēģija (ENS) kopsakarā ar tās ietvaros veikto uzraudzības procesu un saistītajiem finansējuma instrumentiem sekmē “labprātīgo koordināciju”. Eiropas Savienības tiesības ir svarīgas atsevišķās jomās, kaut arī galvenās atbildīgās par nodarbinātību un sociālo politiku ir dalībvalstu valdības.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienību (LES) 3. panta 3. punkts un Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 8.–10., 145.–150., 156.–159. un 162.–164. pants.

MĒRĶI

LESD minētie būtiskie principi, mērķi un pasākumi cita starpā ietver augsta nodarbinātības līmeņa veicināšanu, izstrādājot saskaņotu stratēģiju, jo īpaši attiecībā uz kvalificēta, apmācīta un pielāgoties spējīga darbaspēka esamību un tādu darba tirgu izveidi, kas atbilstu ekonomiskām pārmaiņām. Saskaņā ar LESD 9. pantā paredzēto horizontālu klauzulu ES politikas virzienu un darbību formulēšanā un īstenošanā ir jāņem vērā mērķis sasniegt augstu nodarbinātības līmeni.

SASNIEGUMI

A. No aizsākumiem (20. gs. piecdesmitie–deviņdesmitie gadi) līdz stratēģijai “Eiropa 2020”

Kopš 20. gs. piecdesmitajiem gadiem darba ņēmēji Eiropas Ogļu un tērauda kopienā (EOTK) ir varējuši saņemt readaptācijas atbalstu. Šo atbalstu piešķīra ogļu un tērauda nozarēs strādājošiem, kuri rūpniecības pārstrukturēšanas dēļ varēja zaudēt darbu. Sešdesmito gadu sākumā izveidotais Eiropas Sociālais fonds (ESF) ([2.3.2.](#) Eiropas Sociālais fonds) bija galvenais bezdarba novēršanas instruments.

Astoņdesmitajos gados un deviņdesmito gadu sākumā rīcības programmas nodarbinātības jomā tika adresētas konkrētām mērķgrupām, un tika izveidotas vairākas novērošanas un dokumentēšanas sistēmas.

Ņemot vērā bezdarba augsto līmeni, kas bija novērojams lielākajā daļā ES valstu, ar Balto grāmatu par izaugsmi, konkurētspēju un nodarbinātību (1993. gads) aizsākās debates par Eiropas ekonomikas un nodarbinātības stratēģiju, un pirmo reizi nodarbinātības jautājumu izvirzīja Eiropas darba kārtības priekšplānā.

Ar jauno sadaļu "Nodarbinātība" Amsterdamas līgumā, kas stājās spēkā 1999. gada maijā, izveidoja pamatu, balstoties uz kuru, izveidoja Eiropas nodarbinātības stratēģiju un pastāvīgu, Līgumā noteiktu Nodarbinātības komiteju (EMCO), kurai ir padomdevējas statuss, nolūkā koordinēt dalībvalstu nodarbinātības un darba tirgus politikas nostādnes. Tomēr par nodarbinātības politiku galvenās atbildīgās joprojām ir dalībvalstis. "Sociālā protokola" iekļaušana Līgumā palielināja arī sociālo partneru līdzdalības iespējas. (2.3.7. Sociālais dialogs).

Luksemburgas ārkārtas samits par nodarbinātību 1997. gada novembrī aizsāka Eiropas Nodarbinātības stratēģiju (ENS) kopā ar atvērtās koordinācijas metodi – tā dēvēto Luksemburgas procesu, kas ir ikgadējs cikls, kurā tiek koordinētas un uzraudzītas valstu nodarbinātības politikas nostādnes, pamatojoties uz dalībvalstu apņemšanos izvirzīt kopīgu mērķu un uzdevumu kopumu.

Eiropas Nodarbinātības stratēģijā augstam nodarbinātības līmenim tika noteikts tāds prioritātes statuss kā izaugsmes un stabilitātes makroekonomiskajiem mērķiem.

Eiropadomes Lisabonas sanāksme 2000. gadā vienojās par jaunu stratēģisku mērķi, proti, padarīt ES par "viskonkurētspējīgāko un dinamiskāko uz zināšanām balstīto ekonomiku pasaulē", paredzot, ka nodarbinātības un sociālās politikas vispārējs mērķis ir pilnīga nodarbinātība, kā arī, izvirzot konkrētus mērķus, kas ir jāsasniedz līdz 2010. gadam (Lisabonas stratēģija).

ENS tika pārskatīta 2002. gadā un no jauna sāka īstenot 2005. gadā, galveno uzmanību pievēršot izaugsmei un darbvietām. Lai vienkāršotu un apvienotu procesus, tika ieviests daudzgadu termiņš (pirmais cikls laikposmā no 2005. līdz 2008. gadam) un plašā ekonomiskās politikas vadlīniju (PEPV) klāstā tika iestrādātas nodarbinātības vadlīnijas.

Stratēģiju "Eiropa 2020" pieņēma pēc krīzes – 2010. gadā –, līdztekus ieviešot Eiropas pusgadu, kurš ir uzskatāms par finanšu un ekonomiskās politikas koordinācijas mehānismu.

Šajā 10 gadu stratēģijā, ar kuru veicina nodarbinātību un gudru, ilgtspējīgu un integrējošu izaugsmi, pirmoreiz tika noteikti vairāki pamatmērķi, tostarp attiecībā uz:

- darba tirgu: līdz 2020. gadam palielināt 20–64 gadus vecu cilvēku dalību darba tirgū līdz 75 %;
- sociālo integrāciju un cīņu pret nabadzību: nepieļaut vismaz 20 miljonu cilvēku nonākšanu nabadzībā un atstumtībā;
- izglītības un apmācības sistēmu kvalitātes un efektivitātes uzlabošanu: samazināt mācības priekšlaicīgi pametušo skolēnu skaitu līdz 10 % (tolaik 15 %) un palielināt augstāko vai līdzvērtīgu izglītību ieguvušo personu īpatsvaru vecuma grupā no 30 līdz 34 gadiem līdz vismaz 40 % (nevis 31 %, kā toreiz).

Visi pieci pamatmērķi dalībvalstīm bija jāīstē savos valstu mērķos, ņemot vērā to attiecīgās sākumpozīcijas un vietējos apstākļus.

Nodarbinātības politikas virzienu uzraudzības cikls sastāv no šādiem elementiem:

- nodarbinātības pamatnostādnes, ko izstrādāja Komisija un pieņēma Padome;

- vienotais nodarbinātības ziņojums, ko publicēja Komisija un pieņēma Padome;
- valsts reformu programmas (VRP) plāni;
- ziņojumi par valsti un konkrētai valstij adresēti ieteikumi (KVAI), ko izstrādāja Komisija, – Padome KVAI pieņēma.

Nodarbinātības pamatnostādņēs (LESD 148. pants) ir izklāstīti valsts nodarbinātības politikas stratēģiskie mērķi un ietvertas nodarbinātības, izglītības un sociālās iekļaušanas jomas rīcībpolitikas prioritātes. Tajos ir apvienotas politikas prioritātes un virkne attiecīgajā brīdī aktuālu galveno faktoru. Četras nodarbinātības pamatnostādnes veido daļu no 10 integrētām pamatnostādņēm, kurās ir iekļautas arī sešas plašas ekonomiskās politikas pamatnotstādnes (LESD 121. pants).

2018. gadā pamatnostādņēs tika iestrādāti Eiropas sociālo tiesību pīlāra principi ([2.3.1. Sociālā un nodarbinātības politika: vispārējie principi](#)). Ar Eiropas Parlamentu tika panākta vienošanās, ka tās tiks īstenotas arī 2019. gadā. Jaunākajās pamatnostādņēs (2020. gads) ir iekļautas gada ilgtspējīgas izaugsmes stratēģijas (ASGS) četras dimensijas un jo īpaši tās ilgtspējas dimensija – tās atspoguļo Komisijas 2020. gada janvāra paziņojuma “Spēcīgāka sociālā Eiropa taisnīgai pārejai” vēstījumu un integrējot ANO ilgtspējīgas attīstības mērķus (IAM). Minētās dimensijas attiecas uz četrām jomām:

- darbaspēka pieprasījuma veicināšana (darbvietu radīšana, darba aplikšana ar nodokļiem un algu noteikšana);
- darbaspēka iespēcināšana un nodarbinātības un prasmju un kompetenču apguves iespēju palielināšana;
- darba tirgu darbības un sociālā dialoga efektivitātes uzlabošana;
- vienlīdzīgu iespēju visiem, sociālās iekļaušanas un nabadzības apkarošanas sekmēšana.

B. Juridiski saistoši tiesību akti – ES tiesību akti

Pamatojoties uz Līgumā par Eiropas Savienības darbību formulētajām normām par nodarbinātības un sociālo lietu jomu, ir pieņemtas vairākas direktīvas, regulas un lēmumi, lai visās ES dalībvalstīs nodrošinātu minimālos standartus šādās jomās:

- veselības aizsardzība un drošība darbā; vispārējas un īpašās tiesības un pienākumi, darba tehnika, konkrētie riski, piemēram, bīstamas vielas, kancerogēnas vielas ([2.3.5. Veselība un drošība darbā](#));
- sieviešu un vīriešu vienlīdzīgas iespējas: vienlīdzīga attieksme darbā, grūtniecība, grūtniecības un dzemdību atvaļinājums, vecāku atvaļinājums ([2.3.9. Cīņa pret nabadzību, sociālo atstumtību un diskrimināciju](#));
- aizsardzība pret diskrimināciju dzimuma, rases, reliģijas, vecuma, invaliditātes un dzimumorientācijas dēļ ([2.3.9. Cīņa pret nabadzību, sociālo atstumtību un diskrimināciju](#));
- darba apstākļi: nepilna darbalaika darbs, darba līgumi uz noteiktu laiku, darba laiks, jauniešu nodarbinātība, darba ņēmēju informēšana un apspriešanās ar

viņiem ([2.3.6.](#) Darba ņēmēju tiesības uz informāciju, apspriešanos un līdzdalību; [2.3.7.](#) Sociālais dialogs);

- atbalsta dienesti: Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 15. maija Lēmums Nr. 573/2014/ES par ciešāku sadarbību starp valstu nodarbinātības dienestiem (VND).

Papildus tam ES tiesību aktos ir paredzēts atbalsts pamattiesībām, kas reglamentē personu, pakalpojumu un kapitāla kustību Eiropas Savienībā (vienotais tirgus):

- darba ņēmēju pārvietošanās brīvība: vienlīdzīga attieksme, iespējas saņemt sociālos pabalstus ([2.1.5.](#) Darba ņēmēju pārvietošanās brīvība);
- darba ņēmēju norīkošana darbā: termiņš, samaksa un nodarbināšanas jomas ([2.1.13.](#) Darba ņēmēju norīkošana darbā).

C. Koordinācija, izmantojot ieteikumus un citas politikas iniciatīvas:

Līdztekus iepriekš minētajiem tā sauktajiem saistošajiem tiesību aktiem, papildu pasākumi, kas izpaužas kā ieteikuma tiesības, palīdz uzlabot koordināciju starp ES dalībvalstīm. Pie ieteikuma tiesībām pieder Padomes ieteikumi, kas nav saistoši tiesību akti, un citas Komisijas pieņemtas politikas iniciatīvas. Tām var būt ievērojama ietekme, ja tās ES līmenī ir rūpīgi izstrādātas, atbalstītas un uzraudzītas. Svarīgas ES politikas iniciatīvas ietver, piemēram:

- Padomes lēmumu (2013. gada aprīlis) par Eiropas garantijas jauniešiem izveidi ar mērķi nodrošināt, lai visi jaunieši vecumā līdz 25 gadiem četru mēnešu laikā pēc kļūšanas par bezdarbnieku vai oficiālās izglītības beigšanas saņemtu kvalitatīvu darbu, tālākizglītības, mācekļības vai stažēšanās piedāvājumu; Parlaments 8. oktobrī pieņemtajā rezolūcijā pauda vēlmi, lai garantija jauniešiem kļūtu saistoša;
- Eiropas Mācekļību aliansi (uzsākta 2013. gada jūlijā);
- Padomes lēmumu par stažēšanās kvalitātes sistēmu (2014. gada marts);
- Padomes lēmumu par ilgtermiņa bezdarbnieku integrāciju darba tirgū (2016. gada februāris);
- Jauniešiem paredzētu Eiropas Solidaritātes korpusu (2016. gads), kurā galvenā uzmanība ir pievērsta palīdzībai, ko sniedz, pārvarot dabas katastrofas vai risinot kopienu sociālos jautājumus;
- jauno Prasmju programmu Eiropai (2016. gada jūnijs). Šajā politikas paketē tika apvienotas 10 galvenās darbības, ar kurām iedzīvotājiem sniedz prasmes, kas ir vajadzīgas darba tirgū. Pamatojoties uz 2016. gada Prasmju programmu, Komisija 2020. gada jūlijā nāca klajā ar jaunu piecu gadu plānu, ar kuru bija paredzēts palīdzēt privātpersonām un uzņēmumiem attīstīt lielāku skaitu labāku prasmju. Tajā ir ietvertas 12 darbības, kas ir vērstas uz darba prasmēm un ar kurām nodrošina, ka tiesības uz apmācību un mūžizglītību kļūst tiek praksē īstenotas visā Eiropā.

Lai uzlabotu darba apstākļus, tostarp sociālo aizsardzību un taisnīgu mobilitāti, visas trīs ES iestādes 2017. gada novembrī kopīgā proklamācijā atbalstīja Eiropas sociālo pīlāru ([2.3.1. Sociālā un nodarbinātības politika: vispārējie principi](#)).

Reaģējot uz Covid-19 uzliesmojumu un tā sociālajām un ekonomiskajām sekām, 2020. gada maijā tika izveidots jauns Eiropas instruments, ar kuru sniedz pagaidu atbalstu bezdarba riska mazināšanai ārkārtas situācijā (*SURE*). Ar tā palīdzību dalībvalstis saņem finansiālu palīdzību, lai tās varētu aizsargāt darbvietas un darba ņēmējus, īstenojot saīsināta darba laika shēmas vai līdzīgus pasākumus.

D. ES finansējuma instrumentu atbalstīšana

Virknē ES finansējuma programmu ir paredzēts atbalsts programmu izstrādei, pasākumiem un spēju veidošanai dalībvalstīs:

- Eiropas Sociālais fonds (ESF), ar ko atbalsta plašu dalībvalstīs īstenotu iniciatīvu loku. Papildus tam Eiropadome 2013. gada februārī piekrita izveidot Jaunatnes nodarbinātības iniciatīvu, kas būtu paredzēta jauniešiem vecumā no 15 līdz 24 gadiem, kuri nav nedz nodarbināti, nedz izglītojas, nedz tiek apmācīti (*NEETs*) un dzīvo reģionos, kuros bezdarba līmenis ir īpaši augsts ([2.3.2. Eiropas Sociālais fonds](#));
- Parlaments un Padome pieņēma ES nodarbinātības un sociālās inovācijas programmu (*EaSI*), kurā ir apvienotas trīs programmas: (*PROGRESS* – Nodarbinātības un sociālās solidaritātes programma; *EURES* – Eiropas Nodarbinātības dienestu tīkls un mikrofinansējums, un sociālā uzņēmējdarbība);
- ar Eiropas Globalizācijas pielāgošanās fondu (EGF) atbalsta personas, kuras ir zaudējušas darbvietas pasaules tirdzniecības modeļos notikušo strukturālo izmaiņu dēļ.

Komisija 2018. gada maijā pieņēma priekšlikumu, ar kuru tā reglamentē atbalstu Eiropas Sociālajam fondam Plus (ESF+) laikposmam no 2021. līdz 2027. gadam. ESF + apvieno vairākus fondus un programmas, jo īpaši ESF, JN1 un *EaSI* programmu. ESF+ un EGF arī turpmāk papildinās viens otru, jo ar ESF+ atbalsta preventīvos un sagatavošanās pasākumus, savukārt EGF arī turpmāk būs fonds, kura līdzekļi tiks izmantoti ārkārtas situācijās ārpus daudzgadu finanšu shēmas.

Komisija 2020. gada maijā ierosināja vērienīgu Eiropas atveseļošanas plānu, grozot sākotnējo ESF+ priekšlikumu. Jaunais plāns tika pieņemts, lai novērstu ekonomisko un sociālo kaitējumu, kuru radīja Covid-19 pandēmija, un jo īpaši paredzēja darbvietu radīšanu un aizsardzību. ([2.3.2. Eiropas Sociālais fonds](#)).

Lai palīdzētu dalībvalstīm finansēt to reakcijas uz Covid-19 krīzi pasākumus, Komisija izveidoja arī jaunu instrumentu – Investīciju iniciatīvu reaģēšanai uz koronavīrusu (*CRII*). Līdzekļi tiks piešķirti veselības aprūpes sistēmām, maziem un vidējiem uzņēmumiem, darba tirgiem un citām neaizsargātām ES valstu ekonomikas daļām.

Turklāt, lai finansētu *SURE* instrumentu, Komisija ir emitējusi *SURE* sociālās obligācijas.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlamenta loma šajā jomā attīstījās pakāpeniski. Kopš Amsterdamas līguma stāšanās spēkā ar Parlamenta ir jāapspriežas par nodarbinātības vadlīnijām, pirms tās pieņem Padomē. Turklāt atklātās koordinācijas metode palielināja parlamentu nozīmi – ne tikai Eiropas Parlamenta lomu, bet arī dalībvalstu parlamentu lomu, jo tie ir jāiesaista valsts mērķu noteikšanā un sasniegšanā.

Parlaments stingri iestājās par stratēģiju “Eiropa 2020”. Jauniešu bezdarba apkarošanas vairāku iniciatīvu autors ir Parlaments, kurš ierosināja konkrētus un praktiskus pasākumus, piemēram, ES Garantiju jauniešiem un minimālos stažēšanās standartus. Kopš 2010. gada Parlaments ir stingri atbalstījis Garantijas jauniešiem shēmas izveidi un uzrauga tās īstenošanu. Parlaments 2014. gada 17. jūlija rezolūcijā prasīja izstrādāt Eiropas tiesisko regulējumu, ar kuru tiktu ieviesti minimālie jaunatnes garantijas īstenošanas standarti, tostarp attiecībā uz stažēšanās kvalitāti, kas attiektos uz jauniešiem 25–30 gadu vecumā. Rezolūcijā par nākamo ES ilgtermiņa budžetu, ko pieņēma 2018. gadā, Parlaments prasīja ievērojami palielināt Jaunatnes nodarbinātības iniciatīvas īstenošanas finansējumu. Turklāt Parlaments atbalstīja pieeju, kas ir pausta 2015. gada 29. oktobra rezolūcijā iekļautajā ieteikumā par ilgtermiņa bezdarbu. Parlamenta intensīvais darbs prasmju attīstības jomā ietekmēja jauno Prasmju programmu Eiropai, ko Komisija publicēja 2016. gada jūnijā.

Parlamenta **2019. gada 13. marta rezolūcijā par Eiropas pusgadu** ir uzsvērts, ka ES mērķi un saistības sociālajā jomā ir tikpat svarīgi kā ekonomikas mērķi.

Kopš Covid-19 uzliesmojuma Parlaments ir centies mazināt krīzes negatīvās sekas, jo īpaši attiecībā uz darba tirgu. Rezolūcijā par ES nodarbinātības pamatnostādņem, ko pieņēma 2020. gada 10. jūlijā, Eiropas Parlamenta deputāti aicināja veikt radikālus pasākumus, ar kuriem mīkstina pandēmijas izraisīto satricinājumu, jo īpaši pārskatīt gaidāmās pamatnostādnes, ņemot vērā situāciju, un risināt jauniešu bezdarba problēmu, izmantojot uzlabotu garantiju jauniešiem.

Regina Konle-Seidl / Zahra Boudalaoui-Buresi
12/2020

